

Микола ПОСІВНИЧ,
кандидат історичних наук, науковий співробітник
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України
(Україна, Львів) posiv@yahoo.com

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ВАСИЛЯ БІЛАСА І ДМИТРА ДАНИЛИШИНА

В статті висвітлено життя та діяльність двох найвідоміших бойовиків ОУН міжвоєнного періоду – Василя Біласа (1911 – 1932) та Дмитра Данилишина (1908 – 1932) з м. Трускавця Львівської області. На основі документів та спогадів висвітлено їх боротьбу за визволення Батьківщини, показано роль ОУН у тогочасних суспільно-політичних процесах в Західній Україні.

Ключові слова: Організація Українських Націоналістів (ОУН), ідеологія, Польща, судові процеси, тюрма, політичні в'язні.

Літ. 42.

Mykola POSIVNYCH,
PhD (History), research worker
Ivan Krypiakevych Ukrainian Studies Institute National Academy of Sciences Ukraine
(Ukraine, Lviv) posiv@yahoo.com

THE POLITICAL PORTRAIT OF VASYL BILAS AND DMYTRO DANYLYSHYN

The article highlights the life and work of the two most famous OUN members of the interwar period – Vasyl Bilas (1911 – 1932) and Dmytro Danylyshyn (1908 – 1932) from the town of Truskavets, Lviv region. Based on documents and memoirs, it highlights their struggle for the liberation of Ukraine and the role of the OUN in the socio-political arena of the interwar period in western Ukraine.

In contemporary Ukraine, the anniversaries of the leading OUN activists as well as the commanders of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) are widely celebrated. However, hundreds of thousands of ordinary members of the liberation movement are largely forgotten. Research into their biographies, lives and heroic deeds will present us with a more comprehensive picture of Ukrainian nation struggle for its independence.

In this respect the fate of OUN fighters Vasyl Bilas and Dmytro Danylyshyn is clearly indicative. Their execution in the 1930s following the notorious trial left an indelible imprint on public consciousness. Both famous (Bohdan Ihor-Antonych, Olena Teliha, Oleh Olzhych) and unknown poets composed poems destined to become folk songs. Streets in Truskavets, Horodok, Kalush, Stryi and Lviv are named after these brave heroes. Monuments and commemorative plaques as well as museum exhibitions are a mark of honour for the two men. They are posthumously made honoured citizens of Truskavets by the City Council (award of 2010). Youth unit of Horodok scouting section of Plast is named after them. Posthumously they were awarded with one of the highest Plast honours – Plast Iron Cross (2012).

The fate of Bilas and Danylyshyn is typical of hundreds of thousands members of the liberation movement. They were both Plast scouts, political prisoners, OUN fighters and military activists. They were sentenced to death by the Polish court and hanged in Lviv prison of Bryhidky. The meagre biographical data on the two fighters we managed to gather indicate that too little is known so far about our struggle for liberation and emphasize the need to research deeper into it.

Key words: Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), ideology, Poland, trials, prison, political prisoners.
Ref. 42.

Николай ПОСИВНЫЧ,
кандидат исторических наук, научный сотрудник
Института украиноведения им. И. Крип'якевича Национальной академии наук Украины
(Украина, Львов) posiv@yahoo.com

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ВАСИЛИЯ БИЛАСА И ДМИТРИЯ ДАНЫЛЫШИНА

В статье освещены жизнь и деятельность двух самых известных боевиков ОУН межвоенного периода – Василия Биласа (1911 – 1932) и Дмитрия Данылышина (1908 – 1932) из г. Трускавца Львовской обла-

сти. На основе документов и воспоминаний освещена их борьба за освобождение Родины, показана роль ОУН в тогдашних общественно-политических процессах в Западной Украине.

Ключевые слова: Организация Украинских Националистов (ОУН), идеология, Польша, судебные процессы, тюрьма, политические заключенные.

Лит. 42.

Постановка проблеми. В Україні активно вшановуються ювілеї провідників ОУН і командирів УПА, однак в переважній більшості забуваємо про сотні тисяч рядових учасників визвольного руху. Дослідження їх біографії, життєвих шляхів й подвигів дадуть нам більшу картину боротьби української нації за незалежність.

Показовою в цьому контексті є доля бойовиків ОУН Василя Біласа та Дмитра Данилишина. Судовий процес над ними та їх страта в 1930-х роках залишила глибокий слід в суспільній свідомості. Про них знані поети (Богдан-Ігор Антонич, Олена Теліга, Олег Ольжич) і невідомі склали вірші, які згодом ставали народними піснями. Вдячні нащадки назвали їхніми іменами вулиці в містах і селах (Трускавці, Городку, Калусі, Стрию та Львові), а також побудовано пам'ятники та меморіальні таблиці, стенди в експозиціях в музеях тощо. Сесією трускавецької міської ради їм присвоєно звання «Почесний громадянин міста Трускавець» (2010 р.). Їхніми іменами названий підготовчий юнацький курінь станиці Городок та посмертно нагороджено одними з найвищих пластових відзнак – Пластовими Залізними Хрестами (2012 р.).

Доля В. Біласа та Д. Данилишина стала типовою для сотень тисяч інших учасників визвольного руху. Обидва були пластунами, політв'язнями, бойовиками УВО-ОУН та виконавцями ряду бойових акцій. Засуджені польським судом до смертної кари і повішені у Львові в тюрмі Бригідки. Такі скупі біографічні дані, які залишилися по цих бойовиках, свідчать про те, як ще ми мало знаємо про нашу визвольну боротьбу і скільки ще нам треба її досліджувати. Саме тому **метою** статті є розкрити життєвий та бойовий шлях В. Біласа та Д. Данилишина.

Аналіз досліджень. Найпершими працями про Біласа і Данилишина можна вважати пропагандистські видання: «Дві шибениці у Львові», яке по гарячих слідах аналізує феномен трускавецьких бойовиків й причини національного занепаду української нації та навчально-виховне для членів ОУН [1; 23]. Багато уваги у вихованню членів ОУН приділяли постатям Біласа і Данилишина у інструкціях та офіційних виданнях в Україні й діаспорі [5; 4; 6; 34].

Виклад основного матеріалу. Родини Біласів та Данилишиних були типовими сільськими галицькими родинами. Їх представники ставали найкращими господарями і громадськими діячами. Василь Білас (17.09.1911 – 23.12.1932) після закінчення семирічної школи у Трускавці працював торговим продавцем. В родині його дуже любили за згідливість та веселу вдачу, був середнього зросту (162 см.). Був членом товариства Сокіл, хору Сурма, яким диригував Осип Білас. В ньому він себе проявив добрим, точним і прикладним членом. Також був членом місцевого духового оркестру та грав на мандоліні. Кожної неділі відвідував церкву, де співав у хорі і співав партію тенора. В танцювальному гуртку «Просвіти» займався народними танцями, був солістом козацьких танців з шаблею (Гонта) та з батоном (Чумак).

Дмитро Данилишин (2.04.1908 – 23.12.1932), закінчивши три класи народної школи, йде працювати шевцем. За спогадами був високого зросту (175 см.), завжди серйозний і мало усміхався, дуже добре фізично розвинутий, член місцевого товариства Сокіл і хору Сурма, грав на гітарі в духовому оркестрі. Постійно відвідував церкву, співав у хорі і мав басову партію. Перемагав на змаганнях в бігу на 400 метрів.

Данилишин та Білас у 1927 р. вступили в Пласт, були у 49 селянсько-ремісничому курені ім. Івана Богуня в с. Тустановичах, але належали до чоловічої пластової частини у Трускавці. Згодом у грудні 1928 р. з неї було створено окремий курінь. Наприкінці грудня 1929 р. Білас став керівником третього гуртка юнаків, брав участь в заходах на г. Маківці у 1930 р. [13, 200–201; 11, 5–6]. Вони були життєрадісними пластунами, любили мандрувати Карпатами і завжди мали при собі гітару. Не курили і не вживали алкоголю. Зимом В. Білас віддавав свої теплі речі політв'язням в Дрогобичі, через це постійно мав нежить. Завжди на Великдень з іншими пластунами тримали стійку біля Гробу Господнього. Літом улюбленою забавою пластунів був футбол, в який зав-

зято грали Василь і Володимир Біласи. Для них Просвіта і Пласт стали другим домом. Довгими зимовими вечорами до хати Біласів приходила молодь, читали газети, проводились репетиції хору і духового оркестру [33].

В документах не зафіксовано точних даних вступу Біласа і Данилишина в УВО, найправдоподібніше їх зачислили в 1927 р. На самбірському процесі поліція вказувала, що влітку 1930 р. Михайло Гнатів (районовий комендант ОУН) заснував п'ятірку в складі: Миколи Мотики, В. Біласа, Д. Данилишина та Олеся Бунія. На початках вони відбували тільки сходини, прочитували нелегальну літературу і її розповсюджували. Від В. Біласа і Д. Данилишина Мотика приймав присягу на револьвері [13, 200; 24, 175–195].

Василя Біласа декілька разів судили за участь в пластових акціях в судах Дрогобича. Так 20–27.11.1932 р. відбувся процес проти нього і 42 українців, обвинувачених за приналежність до Пласту [35, 12].

Активізація бойової діяльності в Галичині почалася з кінця 1930 р., коли КЕ ОУН очолив Степан Охримович – «Обух». Він призначив Р. Шухевича бойовим референтом та направив З. Коссака до Дрогобича для організації бойової групи, яка б проводила спеціальні акції. До неї були залучені М. Гнатів – «Чорний», Д. Данилишин, В. Білас, Лев Крисько – «Кріс». Усі бойовики перебували в різних п'ятірках і лише для виконання спецзавдань об'єднувалися в окрему ланку [28, 274].

Незважаючи на масові арешти й пацифікацію, бойова референтура КЕ ОУН відновила екси. 31 липня 1931 р. відбулися напад на «Банк Людовий» в Бориславі, який виконали Білас, Данилишин, Гнатів, Крисько, Михайла Лабовки – «Олень» та ще двох невідомих. Унаслідок цієї акції було експропрійовано понад 20 тис. злотих. 8 серпня згадана бойова п'ятірка виконала ще один экс – на пошту в Трускавці. Біля шостої години 9 бойовиків – Білас, Данилишин, Володимир Білас, Михайло Вишняк, Ярослав Петрів – «Гімназист», Микола Ільків, М. Лабовка, Петро Луциняк на чолі з Гнатівим – захопили працівників пошти, забрали 27478 злотих і безслідно зникли. Вечором трускавецька поліція арештувала на добу Василя і Володимира Біласів, але за браком доказів їх звільнила [9, 3–42; 38, 3; 26, 98–107].

Одним із найрезонансніших атентатів ОУН стала ліквідація сенатора Тадеуша Голуфка, проведена близько 20-ї год. 29.08.1931 р. в Трускавці. За найпоширенішою версією, наказ про його ліквідацію видала КЕ ОУН двом бойовикам – В. Біласу та Д. Данилишину. 2 серпня 1931 р. Олександр Буній, який працював дверником у пансіонаті сестер-служебниць у Трускавці, поінформував свого зверхника Гнатіва, що тут відпочиває Голуфко. Гнатів повідомив про це З. Коссаку, який очолював організаційну референтуру КЕ ОУН. Буній надав усю потрібну інформацію Біласу і в день атентату подав знак для початку акції [38, 2–7; 29, 228–239].

Голуфко був відомий серед діячів ОУН як один зі співавторів пацифікації та політик, який здійснював заходи щодо спольщення українців. На нараді КП ОУН Івана Габрусевича, бойового референта Р. Шухевича та З. Коссака було вирішено провести замах. Організацією атентату займався Р. Шухевич, який контактував з трускавецькою боївкою. Напередодні атентату З. Коссака заарештували на 9 місяців, що згодом допомогло заплутати слідство, а Гнатів після виконання замаху виїхав закордон. На Дрогобиччині були проведені масові арешти, заарештовані на добу були Василь і Володимир Біласи, але за браком доказів їх звільнили. Агент Мотика надав польській поліції інформацію, що виконавців треба шукати серед членів місцевої мережі ОУН, але побоювся назвати бойовиків. Один із виконавців атентату користувався револьвером FN (інший Браунінгом), що його агент поліції Роман Барановський позичив Л. Криськові. Однак цей револьвер кілька разів переходив з рук до рук, тому Барановський не міг зорієнтуватися, кому він належав. Рішення про ліквідацію Голуфка прийняли без остаточного затвердження ПУН, адже діяти слід було швидко. Провід поінформували уже про виконання атентату та про його хід. Коновалець затвердив проведену акцію і таким чином ОУН офіційно взяла на себе відповідальність за неї [28, 283–284; 38, 4].

Достеменно не відомо, хто саме виконав атентат. З. Книш висунув гіпотезу, що замах виконали Білас і Данилишин, а наказ їм дав М. Гнатів без погодження з КЕ ОУН та ПУН. Під час допитів, на яких застосовували тортури, 7–9.12.1932 р. В. Білас заявив, що він вбив Голуфка чотирма

пострілами з пістолета ФН калібру 7,65 і йому допомагали О. Буній, М. Гнатів та Д. Данилишин [24, 449–462; 12; 76–81].

Незважаючи на резонансність справи Головка в українських і польських істориків вона залишається нез'ясованою. Різноманітні інтерпретації та коментарі базуються лише на свідченнях поспішно страчених Біласа і Данилишина, які не були детально допитані, а також не збережено їх повний протокол свідчень. Смерть Е. Чеховського, Р. Барановського, О. Бунія і М. Мотики та інших свідків по цій справі не сприяла підтвердженню чи спростуванню подаваних фактів.

Доручення підготувати новий екс від ПУН одержав КП ОУН Богдан Кордюк – «Новий». За організацію взявся бойовий референт Р. Шухевич – «Дзвін». Вибрано було 12 бойовиків, серед яких були В. Білас й Д. Данилишин. 28 листопада в квартирі Юрія Березинського на вул. Шимонівців, 9, відбулася нарада для бойовиків. Березинський передав присутнім план пошти і мапу місцевості, їхні завдання та револьвери. Спецодяг та взуття для бойовиків закупив Володимир Нидза, а медикаменти – Катерина Зарицька. Для двох груп приділено санітарів з медичними торбами, які мали надавати першу допомогу пораненим. Зі Львова до Городка бойовиків доставляв С. Куспіль, він же відповідав за їхнє розміщення й разом з «Жидиком» супроводжував їх у місті [19, 13; 2; 147].

За попереднім планом екс мав відбутись у вівторок, 29.11.1932 р., о 16:55. Окрім того, з невідомих причин запізнилася передача з набоями. Тому ніч бойовики провели в Городку у stodолі Степана Цапа. Їх було поділено на дві групи: перша – під керівництвом Г. Файди (одягнуті в сірі куртки), на чолі другої – С. Куспіль (одягнуті в зелені куртки). Керівник нападу Ю. Березинський був одягнений у чорну куртку. Бойовики одержали револьвери «Штасер», «ФН», «Ортгіс» та «Гассер». Наступного дня в коридорі пошти вони розділились на чотири групи: перша увійшла до приміщення пошти, друга захопила каси, третя блокувала телефонну станцію, четверта залишилася в коридорі при вході для прикриття [39, 88].

Несподіванкою для бойовиків стало те, що всі поштові урядовці, колишні вояки легіону Пілсудського, всупереч інструкції, мали при собі револьвери. Першим почав стріляти Ю. Березинський, котрий контролював п'ятьох працівників пошти. Він поранив двох, натомість троє інших відкрили вогонь у відповідь. Одночасно в бойовиків стали стріляти з крісів та револьверів із другого поверху. Кілька пострілів зробили й бойовики, аби вгамувати відвідувачів. Трійка Куспіль – Білас – Данилишин увійшла до каси. При відході з приміщення пошти Ю. Березинський був смертельно поранений. На вулиці бойовики потрапили під обстріл з рушниць із навколишніх будинків. Навпроти приміщення суду актор українського театру Нікітін убив В. Старика. Серед бойовиків на пошті були поранені: С. Куспіль, Д. Данилишин, М. Жураківський, Г. Купецький – у руку, С. Машак – у ногу. Внаслідок городоцької експропріації, за даними ОУН, було здобуто 4500 злотих, а за офіційними заявами поліції – 3222 злотих [25, 43–45; 40, 9].

Проти нападників було піднято всю місцеву поліцію з собаками та «стшельцуф», однак переслідування не мало успіху. Бойовики, пробігши 5 км, розділилися на дві групи: перша, на чолі з Г. Файдою, попрямувала на Львів, друга ж, у складі трьох людей – Біласа, Данилишина й Куспіся, мала йти спочатку до Глинної Наварії, згодом двоє перших повинні були рушити до Дрогобича, а Куспіль – у свої рідні Ставчани. На станції у Глинній Наварії у Біласа і Данилишина хотіли перевірити документи, зав'язалася сутичка, в якій Данилишин убив коменданта місцевої поліції Коята й важко поранив іншого поліціанта. У лісі бойовики зуміли відірватися від переслідування. Після нічного маршу вони зайшли в с. Черкаси, поїли в хаті Пантелеймона Бобиляка. Далі вони прямували вздовж залізничного полотна, де зустріли залізничника-поляка, який заборонив їм іти так далі і дещо згодом повідомив про них поліцію. Тому бойовики звернули на поля і стежками дійшли до с. Розвадів; вони планували перейти мостом Дністер та через Білецький ліс рушити в напрямку Трускавця. Тим часом поліція розповсюдила провокативну інформацію про те, що двоє бандитів «пограбували українську кооперативу», «Українбанк» в Щирці. Українська історіографія свідчить, що коли бойовики з'явилися в Розвадові, на них напали невідомі українські селяни [41, 62–63]. Насправді затримання Данилишина й Біласа організували конфіденти польської поліції Андрухів з с. Розвадів і Мелетій Яців, Гаврилишин, В. Біляк та Іванків із с. Веринь. Коли бойовики перейшли вброд Дністер, на березі на них чекала група переслідувачів. Білас вистріляв

усі набої й просив Данилишина застрілити його й себе, але той відмовився. Натопч, бачачи, що бойовики не стріляють, прискочив до них і почав бити. Захищаючи Біласа, Данилишин зробив ще кілька пострілів, а опісля з докором сказав нападникам, що вони бойовики УВО. Польська поліція відвезла затриманих до Миколаєва, де у відділку, щоб добитися свідчень, їх катували: били твердим предметом по голові, копали ногами по грудях і голові, топтали чобітьми пальці на руках і ногах. Дорогою до Львова (1.12.1932 р.) в автомобілі їх знову побили поліцейські. У Біласа і Данилишина поліція вилучила: два револьвера Ортгіс (№ 196329 і № 158798), 5 злотих, гребінець, мапу Львова і околиць тощо. У Бригідках їм не давали їсти і таким чином також тортурували [39, 32; 11, 108–175].

Якщо проаналізувати план нападу на пошту в Городку, то він був невдалим через низку причин: напад здійснено у невдалий час, коли в місті був базарний день (середа) і проходив з'їзд місцевих «стшельцуф»; до операції потрібно було залучити більше бойовиків (15–20) і починати акцію перед самим закриттям пошти (18:00); помилково було сплановано відхід Біласа та Данилишина вздовж залізничного шляху на Дрогобич через Стрий; бойовиків потрібно було затримати й переховувати деякий час. Що ж до учасників нападу на пошту, то Р. Шухевич підібрав найкращих на той час бойовиків ОУН, усі вони мали досвід участі у різних бойових акціях та були добре підготовленими.

Учасників нападу на пошту в Городку судив «Наглий» (надзвичайний) суд. Це був перший випадок його застосування в політичних процесах над українцями. Суд підготовлювався без детального слідства, а акт обвинувачення мав бути готовий у тридизденний термін із моменту арешту підозрюваних. Слідство проти Біласа і Данилишина завершилося 13.12.1932 р. Маючи свідчення М. Мотики про те, що З. Коссака передав через нього листа для Біласа й Данилишина з наказом з'явитися на зустріч у Львові, поліція його заарештувала і долучила до судового процесу. Суд над оунівцями відбувся у Львові 17–22.12.1932 р. Обороняли підсудних: Данилишина – Степан Шухевич і Кость Паньківський; Біласа – Володимир Старосольський і Михайло Марітчак; Коссака – Мар'ян Глушкевич; Жураківського – Лев Ганкевич. Трибунал складався з суддів Ягодзінського (голова), Дворжака та Мігале. Обвинувачення представляв прокурор Генрік Мостовський. Гроші адвокатам (700 американських доларів), за захист Біласа та Данилишина оплатив Каленик Лисюк [13, 84–87; 25, 66–75].

Судовий процес викликав зацікавлення з боку української та польської громадськості й преси. Перед будинком суду зібралася велика кількість людей, поліція впустила всередину тільки 150 осіб, які мали запрошення: причетних до суду (з них 54 свідки) й представників преси з Львова, Варшави, Вільнюса, Кракова. О 8 год. 45 хв. до суду введено під поліційним конвоєм обвинувачених і розміщено на лаві, яку охороняло 9 озброєних охоронців. Кореспондент львівської газети «Діло» описав підсудних так: «молоді хлопці у віці від 21 до 27 років, всі дрібної будови, худощаві, зо слідами переживань останніх днів. Лиця інтелігентні. Роблять враження щирих, одвертих юнаків, страшенне вимізерованих, простої і нескладної вдачі» [25, 76].

Згідно Акту обвинувачення Д. Данилишин, В. Білас і М. Жураківський 30.11.1932 р. вчинили злочин, передбачений § 259 польського кримінального кодексу, пограбувавши пошту в Городку на суму 3232,15 злотих. Крім того, в Глинній Наварії Данилишин стріляв, з наміром убити, в поліціанта Слугоцького і поранив його, а в Верині 1 грудня стріляв, з наміром убити, в Олександра Андрухова і поранив його; Білас убив у Глинній Наварії поліціанта Коята; Коссака обвинувачувано в тому, що він 27.11.1932 р. намовив Біласа й Данилишина до скоєного злочину, наказав їм поїхати до Львова, скотактував з організатором нападу й дав два американські долари як кошти на поїздку [28, 305–306].

Під час процесу Білас підтвердив сказане на допитах про свою участь у нападі. Однак він заявив, що тим, з ким він зустрічався як з організаційним зверхником на мості в Дрогобичі, і хто дав йому наказ їхати до Львова, не був Коссака. Прізвище Коссака йому накинута в ході слідства поліція, і під тортурами він був змушений це підтвердити, але тепер, на судовому процесі, свої свідчення відкликає. Він заперечив також свою та Данилишина участь у вбивстві Голуфка, заявляючи, що зізнатись його примусили побоями поліційні слідчі на чолі з комісаром Петрі, пріз-

вища співучасників йому також подали слідчі, а опис події він зробив на підставі того, про що після вбивства Голуфка писала преса.

Данилишин відмовився говорити і зізнавати під час слідства, будучи при цьому сильно тортурований, також і на судовому процесі [25, 88–97].

Кореспондент газети «Неділя» так описав поведінку підсудних на процесі: Василь Білас – «Малий, блідий, вдумливий хлопчина. Лице бліде, як віск, тільки очі жевріють. Одягнений у дешевеньку темно-зелену куртку, короткі пумпові штани, панчохи до колін. З цілої постаті віс втома, як по переході важкого шляху. А проте говорить голосно, рівно»; Дмитро Данилишин – «Входить рівним, твердим кроком і підійшовши до лави обвинувачених, кидає на неї шапку і стає, звернений до трибуналу. Спокійно аж до подиву. Риси обличчя тверді. На запитання голови суду про генералії, заявляє, що перед судом зізнавати не буде. І послідовно на всі дальші запитання відповідає мовчанкою, що на тлі напруженого настрою залі виглядає несамоовито» [41, 82–83].

Прокурор, щоб не затягувати процес, відмовляється залучати до процесу 19 свідків обвинувачення. Оборонці підсудних вимагали від трибуналу вислухати усіх свідків, але через те, що Наглий суд мав відбуватися тільки протягом 5 днів, їх вимога була відхилена. В ході процесу адвокати піднімали питання визвольної боротьби поневолених народів. Насамперед, поляків, що під час повстань і підпільної діяльності застосовували такі ж методи як підсудні. Адвокати намагалися затягнути судовий процес за латинське Різдво, сподіваючись, що це вплине на вирок суду. Але прокурор і судді всіляко намагалися завершити процес до початку свят. Перед закінченням суду Крайовий провід ОУН та ПУН передали через С. Шухевича листа для Данилишина і Біласа, в якому дякували їм за горду поставу і за гідну поведінку як під час слідства, так і на суді [28, 319; 42, 452].

Після промов оборонців і перед відходом суддів на останню нараду голова суду спитав підсудних, чи вони хочуть сказати своє останнє слово. Дмитро Данилишин відповів «так». Піднявшись, він спокійно й голосно заявив: «Я знаю, що мене жде. Я був і є на все приготований. Тільки шкодую, що не зможу даліше працювати для нашої Неньки України!» Василь Білас також скористався з права останнього слова і заявив: «Я свідомий своєї вини і кари. Я український націоналіст і революціонер. Але в своєму житті я поповнив один злочин, а саме: під час слідства, бажаючи проволікти свою справу, я кинув підозріння на товариша Коссака. Я є свідомий того злочину й тому ще раз на цьому місці стверджую, що товариш Коссака є рішуче невинний і ще раз невинний» [42, 189].

22 грудня 1932 р. у Львові Наглий суд, після півгодинної наради суддів, виніс вирок смерті В. Біласу, Д. Данилишину і М. Жураківському [18, 19–78]. Адвокат Старосольський, Союз українців і Українська парламентська репрезентація відправила депутата сейму Остапа Луцького у Варшаву подати прохання до президента Ігнація Мосціцького та маршала Пілсудського про помилування. Колишні бойовики Польської соціалістичної партії, які вчиняли такі ж теракти проти російської влади, надіслали аналогічне звернення. Прокурор категорично виступив проти, а Данилишин і Білас заявили, що вони про жодне помилування не просять. Після наради суд вирішив вислати телеграфічне прохання про помилування засуджених. О 17:05 прокурор повідомив, що президент помилував Жураківського, замінюючи йому кару смерті на 15 років тюремного ув'язнення, але затвердив вирок, винесений Біласу й Данилишину [23, 22–23; 12, 151–155].

Кореспондент «Діла» про завершення процесу писав: «Засуджені хлопці спокійно, без жодного поруху обличчя, не змінюючи ні трохи своєї поведінки за весь час процесу, вислухали присуди і заяви своїх оборонців. Оточені гуртом поліцистів, залишилися самотою в залі, з якої трохи згодом, через опорожнений уже передсінок на задні сходи вивели їх одинцем до в'язничної каретки. Ще хвилина – і вона помчала на Казимирівську вулицю, а за нею плятформи з поліційною охороною» [25, 234].

Смертний вирок мав бути виконаний протягом 24 годин після його оголошення. Засуджених Біласа й Данилишина було відправлено до камери смертників. Матері Біласа було дозволено побачитися з кожним окремо по п'ять хвилин. Василь Білас зустрівся з братом Володимиром, який на той час сидів у тій же тюрмі. Після цього засуджених відвідали оборонці. Вночі в'язничний душпастир о. Богдан Липський висповідав обох, запричастив і провів з ними решту ночі.

Вранці, о 6:30, засуджених виведено на шибеницю. При страті були присутні члени судового трибуналу, прокурор, С. Шухевич і В. Старосольський та тюремний священник. На тюремному подвір'ї в цей час були також начальник тюрми, озброєнні в'язничні сторожі, комісари поліції. Вийшовши на ешафот, Данилишин заявив: «В цій хвилині я не маю жадних бажань. Мені тільки дуже жаль, що я можу лише раз умерти за Україну!» Білас попрощався з життям окликом: «Хай живе Укр...» На знак прокурора кат затулив йому уста [42, 229–231].

За спогадами багатьох в'язнів Бригідок в момент страти бойовиків понад 400 арештантів тюрми заспівали «Ви жертвою в бою нерівним лягли» та «Не пора, не пора...» [27, 228].

Після страти Данилишина і Біласа польська влада відмовилася видати їхні тіла родині, побоюючись масових протестів. За розпорядженнями поліції, їх таємно поховано 24 грудня ранком о 4:30 на окраїні Янівського цвинтаря на ділянці для страчених. Згодом на вимогу української громадськості їх перепоховали в березні 1933 р. в іменних могилах [20, 11–17]. У 1999 р. їх вже втретє було урочисто перепоховано на 38 полі Меморіального комплексу воїнів УГА.

Степан Бандера разом із Р. Шухевичем організували пропагандистську акцію: ранком о 6 год. 30 хв., у момент повішення бойовиків в церквах Львова били дзвони. По всій Західній Україні референтурою пропаганди наприкінці грудня 1932 р. – січні 1933 р. були організовані служби Божі за упокій душ страчених бойовиків, зачитувалися реферати, проводилися бесіди про їх геройський вчинок. Такі ж заходи відбулися в Ужгороді та в Чернівцях, а також в багатьох осередках української еміграції відбулися траурні академії [17, 7–8; 35, 12].

На знак протесту проти страти Біласа і Данилишина ОУН провела антимонопольну кампанію, спрямовану проти вживання алкогольних і тютюнових виробів. КЕ ОУН розраховувала, що антимонопольні акції завдадуть державному бюджетові значних збитків. Боротьбу з курінням і пияцтвом Організація проводила передусім серед своїх членів, а на громадськість впливала через легальні товариства Просвіти й Відродження. Кількамісячне утримання від тютюну й алкоголю було масовим явищем. Також ПУН дав розпорядження КЕ ОУН збільшувати чисельність бойової референтури та ретельніше проводити військові вишколи серед членів. За даними поліції, «після Городка до ОУН вступило дуже багато фанатиків із числа молоді» [14, 20; 21, 79; 8, 5].

Після судового процесу над учасниками нападу в Городку Коновалець цікавився використанням в агітації факту страти Біласа й Данилишина і переслав В. Мартинцеві власний проект ушанування їхньої пам'яті. КЕ ОУН видала наприкінці грудня 1932 р. велику відозву «Український народе!», летючку та від імені ПУН – статтю «Городок Ягайлонський», в яких описано городоцьку акцію, судовий процес та дали відповіді на обвинувачення польської влади й преси. За наказом С. Бандери Ярослав Карпинець і Микола Климишин видрукували в Кракові по 5 тисяч фотопортретів-поштів Березинського, Біласа, Данилишина, Старика, які розповсюджували по Західній Україні, Європі та обох Америках [2, 89; 7, 1–8].

Найбільший розголос на ці події був у Канаді. Так Українська Стрілецька громада й Українське Національне Об'єднання організували протести і демонстрації проти цієї страти. Щоби задокументувати цю подію для історії голова УНО Степан Васкан написав драму «Білас і Данилишин». Драма брошурую швидко розповсюдилася по Канаді та мала мобілізаційний ефект серед українців, закликаючи їх вступати в національні організації, надавати допомогу засудженим. Реферати, доповіді про Біласа і Данилишина та вистави на думку керівників ОУН в Канаді «духовно й політично мобілізували народ довкола нашого визвольного руху, що в той час, неначе сильна пожежа, посувався у всіх напрямках від Монреалю до Ванкуверу» [3; 31].

В січні-лютому 1934 р. заходами ОДВУ драму С. Васкана «Білас і Данилишин» поставили українські актори, які повторювали її по декілька разів у Народному домі в Нью-Йорку та кожен раз зал не вмщував глядачів. Отриманні кошти з продажу квитків віддавався на Бойовий фонд ОУН. На честь бойовиків проф. Григорій Кериченко написав музику до пісні «А у славнім Львові...» на слова Миколи Новака. Також Новак написав сценарій фільму «Білас–Данилишин» по мотивах даної драми і подав його Проводу ОУН. Українська діаспора в США і Канаді зобов'язувалася назбирати 30–40 тис. доларів. Однак через конфлікт в керівництві ОДВУ даний проект не вдалося реалізувати [30, 130–131; 32, 3].

За даними польської поліції листівки і повідомлення про страту бойовиків ОУН розповсюджувалася по селах і містах Галичини та Волині. Наприкінці 1934 р. в Тернопільському воєводстві по всіх громадських організаціях вивішено чорні траурні стрічки, а ОУН розповсюджувала їх фото та листівки: «Хай живе ОУН, Білас і Данилишин»; «Пімстимо смерть Біласа і Данилишина» [16, 294; 22, 139; 10, 12–14; 8, 5].

Події навколо постатей Біласа і Данилишина залишались актуальними протягом 1930-х рр. Польська поліція нотувала розповсюдження листівок про Біласа і Дмитра Данилишина під час Служб Божих. За її даними в 1937 р. ОУН активно вшановувала 5-ту річницю їх смерті. Повсюдно відбувалися в громадських організаціях й установах збори, вивішувалися траурні національні прапори. По церквах відправлялися поминальні Служби Божі і по мірі можливості усі дзвони мали дзвонити 20 хв. Для кращої агітації члени ОУН використовували пісні, вірші, старі видання про ці події (листівки, газети «Сурма», журнал «Розбудова Нації») та написання повсюдно різного роду гасел (напр. «Слава Біласу і Данилишину») [15, 3–4].

Василь Білас і Дмитро Данилишин, як і багато їх ровесників у дитинстві пережили війни і формування окупаційних режимів. Небажання терпіти це далі поставило їх на шлях активної боротьби. Це мало визначну роль у формуванні психіки і типу майбутніх революціонерів. Вони жили у світі підпілля, який мав особливий клімат, у ньому формувалися специфічні характери, воля і відвага.

Будучи простими українськими хлопцями, вони не філософствували над високими політичними матеріями, а прагнули виконати свій обов'язок чесно і до кінця щодо Батьківщини. Промови неосвічених юнаків, щирі і прості, їх постава на судовому процесі перетворювали аполітичну масу в живий суспільний організм. До них таке зрушення в свідомості народу не вдавалося зробити найкращими агітаційно-пропагандистськими акціями УВО та ОУН. Городецький експропріаційний акт 30.11.1932 р. став справжнім революційним міфом. Про Біласа і Данилишина складали в народі пісні, поети писали про них вірші, їхні портрети висіли по хатах, а їхніми іменами називали установи та товариства закордоном. Їх постаті поступово перетворювалися в легенди, подібно як Довбуш і Кармелюк. Після Акту відновлення Української держави у липні 1941 р. по містах Західної України на їх честь було названо вулиці і площі, які німецькі окупанти перейменовували на свій лад.

Висновки. Важливим аспектом для дослідників, є те щоб не тільки ознайомитися з історією їхньої діяльності, але й зрозуміти психологію Організації і середовища, в якому вони творили. Бо, в переважній більшості, реакція на їх діяльність сучасного суспільства, зводиться до теперішніх понять. Якщо хтось зможе докладно відповісти, як в тодішніх умовах можна було зупинити постійний державний терор мирними засобами і шляхом? Тоді це буде інший формат і сприйняття. В постійних умовах тоталітарного свавілля (Пацифікація, Голодомор тощо) сучасникам Біласа і Данилишина залишили тільки один варіант – національно-визвольну боротьбу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Білас і Данилишин перед нагим судом – ОУН в боротьбі проти окупанта. – Краків, 1940. – 32 с.
2. Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / Упор. М. Посівнич. – Львів, 2005. – 199 с.
3. Васкан С. Білас і Данилишин: драма в чотирьох діях / С. Васкан. – Едмонтон, 1933. – 30 с.
4. Велетні духа // Визвольний шлях. – 1949. – Ч. 14. – С. 2–4.
5. Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Спр. 376.
6. Герої кличуть // Визвольний шлях. – 1950. – Кн. 12. – С. 1–3.
7. Городок Ягайлонський // Сурма. – 1932. – № 12 (62). – С. 1–8.
8. Державний архів Волинської області. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 442.
9. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 164.
10. ДАІФО. – Ф. 69. – Оп. 1. – Спр. 238.
11. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 1101.
12. ДАЛО. – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 1102.
13. ДАЛО. – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 1511.
14. ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 336.

15. ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 111.
16. ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 338.
17. ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 831.
18. ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 844.
19. ДАЛО. – Ф. 139. – Оп. 29. – Спр. 2075а.
20. ДАЛО. – Ф. 139. – Оп. 9. – Спр. 282.
21. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 1816.
22. ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 2144.
23. Дві шибениці у Львові. Городецька боєва акція за волю українського поневоленого народу. – Монреаль, 1933. – 32 с.
24. Книш З. В сутінках зради. (Убивство Тадеуша Голувка на тлі зради Романа Барановського) / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1975. – 659 с.
25. Книш З. Городок / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1970. – 552 с.
26. Книш З. На життя і смерть... Сторінки з історії УВО / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1980. – 255 с.
27. Ленкавський С. Український націоналізм. Твори / С. Ленкавський / [упор. О. Сич]. – Івано-Франківськ, 2002. – Т. 1. – 600 с.
28. Мірчук П. Нарис історії ОУН / П. Мірчук. – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк: Українське В-во, 1968. – 639 с.
29. Мірчук П. Справа вбивства Т. Голуфка / П. Мірчук // Визвольний шлях. – Лондон, 1977. – Кн. 2. – С. 228–239.
30. Новак М. На сторожі України / М. Новак. – Лос-Анджелес, 1979. – 604 с.
31. Пілько П. Дух Біласа й Данилишина / П. Пілько // Міст. – Торонто. – 09.02.2011. – С. 4.
32. Рошко Р. З українського життя в Америці. Білас і Данилишин / Р. Рошко // Свобода. – Джерзи Сіті, 6.03.1934. – Ч. 31. – С. 3.
33. Спогади Ольги Білас-Сенчук. Машинопис // Зберігається в приватному архіві автора.
34. У поклоні героям: У 50-ча смерті сл. п. Д. Данилишина і В. Біласа // Визвольний шлях. – 1983. – Кн. 2. – С. 137–138.
35. Хроніка. По смерті Д. Данилишина і В. Біласа // Сурма. – 1932. – № 3. – С. 8.
36. Хроніка. Судові розправи // Сурма. – 1932. – № 3. – С. 8.
37. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові). – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1021.
38. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 81.
39. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 88.
40. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 90.
41. Чайковський Д. Білас і Данилишин. – Нью-Йорк, 1969. – 277 с.
42. Шухевич С. Моє життя. Спомини. – Лондон, 1991. – 619 с.

REFERENCES

1. Bilas i Danylyshyn pered nahlym sudom – OUN v borotbi proty okupanta. – Krakiv, 1940. – 32 s.
2. Varshavskiy akt obvynuvachennia Stepana Bandery ta tovaryshiv / Upor. M. Posivnych. – Lviv, 2005. – 199 s.
3. Vaskan S. Bilas i Danylyshyn: drama v chotyrok h diiak h / S. Vaskan. – Edmonton, 1933. – 30 s.
4. Veletni dukha // Vyzvolnyi shliakh. – 1949. – Ch. 14. – S. 2–4.
5. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrayiny. – Spr. 376.
6. Heroi klychut // Vyzvolnyi shliakh. – 1950. – Kn. 12. – S. 1–3.
7. Horodok Yahailonskyi // Surma. – 1932. – № 12 (62). – S. 1–8.
8. Derzhavnyi arkhiv Volyns'koyi oblasti. – F. 46. – Op. 9a. – Spr. 442.
9. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (dali – DAIFO). – F. 68. – Op. 2. – Spr. 164.
10. DAIFO. – F. 69. – Op. 1. – Spr. 238.
11. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (dali – DALO). – F. 11. – Op. 29. – Spr. 1101.
12. DALO. – F. 11. – Op. 29. – Spr. 1102.
13. DALO. – F. 11. – Op. 29. – Spr. 1511.
14. DALO. – F. 108. – Op. 1. – Spr. 336.
15. DALO. – F. 121. – Op. 1. – Spr. 111.
16. DALO. – F. 121. – Op. 1. – Spr. 338.
17. DALO. – F. 121. – Op. 3. – Spr. 831.

18. DALO. – F. 121. – Op. 3. – Spr. 844.
19. DALO. – F. 139. – Op. 29. – Spr. 2075a.
20. DALO. – F. 139. – Op. 9. – Spr. 282.
21. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti (dali – DATO). – F. 231. – Op. 1. – Spr. 1816.
22. DATO. – F. 231. – Op. 1. – Spr. 2144.
23. Dvi shybenytsi u Lvovi. Horodetska boieva aktsiia za voliu ukrainskoho ponevolenoho narodu. – Montreal, 1933. – 32 s.
24. Knysh Z. V sutinkakh zrazy. (Ubyvstvo Tadeusha Holuvka na tli zrazy Romana Baranovskoho) / Z. Knysh. – Toronto: Sribna surma, 1975. – 659 s.
25. Knysh Z. Horodok / Z. Knysh. – Toronto: Sribna surma, 1970. – 552 s.
26. Knysh Z. Na zhyttia i smert... Storinky z istorii UVO / Z. Knysh. – Toronto: Sribna surma, 1980. – 255 s.
27. Lenkavskiy S. Ukrainskyi natsionalizm. Tvory / S. Lenkavskiy / [upor. O. Sych]. – Ivano-Frankivsk, 2002. – T. 1. – 600 s.
28. Mirchuk P. Narys istorii OUN / P. Mirchuk. – Miunkhen – London – Niu-York: Ukrainske V-vo, 1968. – 639 s.
29. Mirchuk P. Sprava vbyvstva T. Holufka / P. Mirchuk // Vyzvolnyi shliakh. – London, 1977. – Kn. 2. – S. 228–239.
30. Novak M. Na storozhi Ukrainy / M. Novak. – Los-Andzheles, 1979. – 604 s.
31. Pilko P. Dukh Bilasa y Danylyshyna / P. Pilko // Mist. – Toronto. – 09.02.2011. – S. 4.
32. Roshko R. Z ukrainskoho zhyttia v Amerytsi. Bilas i Danylyshyn / R. Roshko // Svoboda. – Dzherzy Syti, 6.03.1934. – Ch. 31. – S. 3.
33. Spohady Olhy Bilas-Senchuk. Mashynopys // Zberihaietsia v pryvatnomu arkhiva avtora.
34. U pokloni heroiam: U 50-chia smerty sl. p. D. Danylyshyna i V. Bilasa // Vyzvolnyi shliakh. – 1983. – Kn. 2. – S. 137–138.
35. Khronika. Po smerty D. Danylyshyna i V. Bilasa // Surma. – 1932. – № 3. – S. 8.
36. Khronika. Sudovi rozpravy // Surma. – 1932. – № 3. – S. 8.
37. Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny u m. L'vovi (dali – TsDIA Ukrainy u m. Lvovi). – F. 205. – Op. 1. – Spr. 1021.
38. TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. – F. 371. – Op. 1. – Spr. 81.
39. TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. – F. 371. – Op. 1. – Spr. 88.
40. TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. – F. 371. – Op. 1. – Spr. 90.
41. Chaikovskiy D. Bilas i Danylyshyn. – Niu-York, 1969. – 277 s.
42. Shukhevych S. Moie zhyttia. Spomyny. – London, 1991. – 619 s.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2017 р.